

Aleksander Daszewski

radca prawny, koordynator w Biurze Rzecznika Ubezpieczonych

Istotny pogląd Rzecznika Finansowego w sprawie charakteru prawnego opłaty likwidacyjnej oraz wartości wykupu

W ostatnich latach szczególnie dynamicznie rozwija się kompetencja Rzecznika Finansowego (poprzednio Rzecznika Ubezpieczonych) przedstawiania w toczących się postępowaniach sądowych istotnych poglądów w sprawach. W 2009 r. Rzecznik przedstawił 16 poglądów, w 2010 r. – 11 poglądów, w 2011 r. – 33 poglądy, w 2012 r. – 76 poglądów, w 2013 r. – 78 poglądów, w 2014 r. – 92 poglądy, a 2015 r. (do listopada) około 150 poglądów, głównie dotyczących ubezpieczeń inwestycyjnych z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.

Warto podkreślić, iż prezentowany przez Rzecznika w konkretnym postępowaniu istotny pogląd w sprawie ukazuje szersze prawne spojrzenie Rzecznika na sprawę (spór) lub problem prawny, a zarazem stanowi dla konsumenta wydatną pomoc na etapie procesu cywilnego. Pogląd prezentowany przez Rzecznika jest też naturalną kontynuacją postępowania skargowego i prezentowany jest w sporach, w których w ocenie Rzecznika istnieją korzystne rokowania co do zakończenia sprawy.

Kilkuletnie doświadczenia ukazują również, że sądy przychylają się do stanowiska prezentowanego przez Rzecznika w 90% przypadków (przy czym znaczna część spraw jest jeszcze w toku). Szersze obserwacje pokazują również, że poglądy Rzecznika są pożytecznym materiałem stanowiącym merytoryczną pomoc dla sądów powszechnych. Poglądy są bowiem formułowane pod kątem uzasadnienia orzeczenia, przekazywane wewnątrz sądów w analogicznych sprawach, omawiane i wskazywane na portalach sędziowskich, a także coraz częściej sądy występują do Rzecznika z wnioskiem o stosowny pogląd.

Podkreślenia również wymaga fakt, iż Rzecznik prezentuje poglądy zarówno w sprawach indywidualnych, jak również w powództwach zbiorowych oraz w kluczowych kwestiach, jak przykładowo w sprawie określenia „konsumenckiego” statusu poszkodowanego. Przykładem poglądu w kluczowej dla konsumentów usług ubezpieczeniowych kwestii jest ostatnio zaprezentowany przez Rzecznika [istotny pogląd odnoszący się do charakteru prawnego opłaty likwidacyjnej oraz wartości wykupu](#).

Wątpliwości prawne na tym tle powziął Sąd Okręgowy w Warszawie w trakcie rozpoznawania apelacji w sprawie o sygn. V Ca 568/15, dochodząc do przekonania, że powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, i w trybie art. 390 k.p.c. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia pytanie prawne o następującej treści: **„Czy świadczenie wypłacane przez ubezpieczyciela w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy ubezpieczenia na życie wraz z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest świadczeniem głównym, czy ubocznym?”**.

Rzecznik Finansowy – ze względu na doniosłość zagadnienia prawnego dla osób, których interesy reprezentuje na rynku usług ubezpieczeniowych, tj.: ubezpieczających, ubezpieczonych i uprawnionych z tytułu umów ubezpieczenia – zdecydował o przedstawieniu w toczącym się postępowaniu istotnego poglądu dla sprawy, odnosząc się do całokształtu zagadnień prawnych objętych zapytaniem prawnym.

Rzecznik Finansowy w [poglądzie](#) odniósł się do kwestii kluczowych dla rozstrzygnięcia wątpliwości wyrażanych przez Sąd. Rzecznik stanął na stanowisku, iż:

1. Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest umową mieszaną, zawierającą elementy różnych umów, a w szczególności umowy o zarządzanie środkami na zlecenie (umowa typu *asset management*).

2. Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest umową z zobowiązaniem do świadczenia wzajemnego, jakim jest zarządzanie środkami na zlecenie.

3. W umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym ubezpieczyciel zobowiązuje się – w razie zajścia wypadku ubezpieczeniowego – spełnić świadczenie polegające na zapłacie określonej kwoty pieniężnej oraz spełnić świadczenie polegające na zarządzaniu środkami na zlecenie, a ubezpieczający zobowiązuje się spełnić świadczenie polegające na zapłacie składki i innego wynagrodzenia za zarządzanie środkami na zlecenie.

4. Zarówno na gruncie ustawy o działalności ubezpieczeniowej, jak i nowo uchwalonej ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej wartość wykupu stanowi odrębną kategorię prawną od świadczenia z umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.

5. Świadczenie z tytułu dożycia jest świadczeniem głównym w umowie ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, o ile jego wysokość jest uzależniona od czynnika aktuarialnego.

6. Wartość wykupu nie stanowi głównego świadczenia z umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, a w szczególności nie jest świadczeniem w rozumieniu art. 353 k.c.

7. Brak jest tytułu prawnego dla pomniejszenia środków zgromadzonych w ubezpieczeniowym funduszu kapitałowym o jakiegokolwiek kwoty w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy ubezpieczenia, w szczególności w postaci opłaty likwidacyjnej.

8. Na gruncie stosunków zobowiązaniowych opłata likwidacyjna nie jest dopuszczalna prawnie ze względu na brak ekwiwalentnego świadczenia po stronie ubezpieczyciela.

9. Pomniejszenie procentowe wartości rachunku stanowi ukrytą opłatę likwidacyjną, co prowadzi do tożsamej konkluzji jak w przypadku orzecznictwa sądowego dotyczącego jawnej opłaty likwidacyjnej.

10. Długotrwały charakter umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym nie należy do jej *essentialia negotii*, podobnie jak długotrwałe oszczędzanie środków pieniężnych nie stanowi normatywnego celu tej umowy.

Ponadto w trakcie prac nad poglądem, a także z uwagi na doniosłość pytania prawnego Rzecznik Finansowy, chcąc zobrazować Sądowi Najwyższemu kształtującą się w ostatnim czasie linię judykatury, dokonał kwerendy orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach dotyczących wartości wykupu i opłaty likwidacyjnej. Rzecznik liczył, że będzie ona pomocna dla Sądu w pełnej analizie rozstrzyganego zagadnienia prawnego.

Rzecznik wyrażał też nadzieję, iż omawiane rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego zamknie dyskusje na temat charakteru prawnego opłaty likwidacyjnej oraz wartości wykupu w tysiącach obecnie toczących się postępowaniach sądowych. Opłata likwidacyjna i wartość wykupu to w ocenie Rzecznika dwie strony tego samego niedozwolonego mechanizmu, dzięki któremu w przypadku przedterminowego rozwiązania umowy ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym ubezpieczyciele zatrzymywali całość albo znaczną część środków pieniężnych osób ubezpieczonych.

Niestety w toczącym się postępowaniu Sąd Najwyższy odmówił odpowiedzi na zapytanie Sądu Okręgowego czyli de facto nadal brakuje odpowiedzi na to kluczowe dla konsumentów uwikłanych w polisy ale też zainteresowanych rozstrzygnięciem zakładów ubezpieczeń pytanie.

Motywuując ustnie odmowę podjęcia uchwały SN stwierdził, iż pytanie prawne jest zbyt ogólne bez odniesienia się do konkretnej umowy. Można interpretować to stanowisko w ten sposób, iż nie da się jednoznacznie odpowiedzieć na tak postawione pytanie z uwagi na zróżnicowanie produktowe w tym segmencie rynku czyli prawdopodobnie przy niektórych produktach można mówić o świadczeniu głównym a innych nie. Sprawa więc jest dalece skomplikowana i trzeba indywidualnie podchodzić do każdego przypadku analizując treść konkretnej umowy. Będą to zapewne nadal robiły sądy powszechne w tysiącach indywidualnych postępowań. Rzecznik Finansowy będzie w tych postępowaniach aktywnie uczestniczył, przedstawiając istotne poglądy w sprawie zarówno w powództwach indywidualnych jak i zbiorowych.